

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

POMIĘDZY
BYTAMI

REDAKCJA
SYLWIA
JASKUŁA

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

POMIĘDZY BYTAMI

POD REDAKCJĄ
SYLWII JASKUŁY

Kraków 2022

Sylwia Jaskuła
Akademia Nauk Stosowanych w Łomży
✉ <https://orcid.org/0000-0003-2033-5097>
✉ sjaskula@ansl.edu.pl

© Copyright by individual authors, 2022

Recenzja
dr hab. Maria Groenwald, prof. A-ANS

Opracowanie redakcyjne
Agnieszka Adamczyk-Karwowska

Projekt okładki
Marta Jaszczuk

ISBN 978-83-8138-832-0 (druk)
ISBN 978-83-8138-833-7 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381388337>

Publikacja sfinansowana przez Ministerstwo Edukacji i Nauki w ramach programu: Społeczna odpowiedzialność nauki. Projekt: Wychowanie w świecie wirtualnym, umowa nr SONP/SP/512696/2021

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
-------------	---

ROZDZIAŁ I. ŚWIAT HYBRYDALNY

Sylvia Jaskuła, Rzeczywistość hybrydalna	13
Józef Łucyszyn, Klaudia Śledzińska, Aksjonormatywne dylematy świata hybrydalnego	33
Leszek Korporowicz, Ambiwalencje kulturowych hybrydyzacji ...	53
Ewa Chłudzińska, Pejzaże rzeczywistości hybrydalnej – kilka odsłon	75

ROZDZIAŁ II. CZŁOWIEK W ŚWIECIE HYBRYDALNYM

Jerzy Nikitorowicz, Tożsamość hybrydowa człowieka. Udręka czy wartość psychologiczno-kulturowa?	93
Tadeusz Paleczny, Tożsamość hybrydalna w cyberprzestrzeni. Przekraczanie granic kulturowych	109
Anna Karnat, Socjologiczne refleksje wokół tożsamości i identyfikacji społecznych. Status kategorii jednostki w wieloznaczej nowoczesności	123
Monika Surawska, <i>Homo agens</i> czy <i>homo technicus</i> ? Kim jest człowiek w świecie hybrydalnym	147

ROZDZIAŁ III. W PRZESTRZENI EDUKACJI

Anna Bartkowiak , Skuteczność stosowania technologii informacyjnej w edukacji szkolnej	159
Izabela Sekścińska, Agnieszka Piórkowska , Education in the Digital Age: Some Implications for Teaching and Teacher Training	181
Dorota Cybulska , Ocena skuteczności oddziaływania wychowawczego realizowanego w przestrzeni wirtualnej. Wprowadzenie	205

ROZDZIAŁ IV. ZAGROŻENIA I WYZWANIA

Olga Modzelewska , Tożsamości człowieka a hybrydyzacja życia społecznego – nowe perspektywy czy zagrożenie dla jednostki? ..	223
Paweł Migala , Cyberbullying jako nowe zjawisko przemocy elektronicznej patologizujące zachowanie młodzieży	241
Hanna Arciszewska , Hejt w sieci jako wyzwanie dla współczesnej tolerancji	267
Gennadii Stavytskyi , Socio-Psychological Factors of Hybridization of Personality in the Globalized World	283
Indeks nazwisk	299

TOŻSAMOŚCI CZŁOWIEKA A HYBRYDYZACJA ŻYCIA SPOŁECZNEGO

NOWE PERSPEKTYWY CZY ZAGROŻENIE DLA JEDNOSTKI?

Olga Modzelewska
Akademia Nauk Stosowanych w Łomży

WPROWADZENIE

Marzec i kwiecień 2020 r., a więc początki pandemii COVID-19 w Polsce był okresem wymuszonej izolacji i czasem, w którym ludzie musieli odnaleźć się w odmienionej codzienności i w znacznie większy niż dotychczas sposób „przenieść” swoje życie do przestrzeni wirtualnej. Z biegiem czasu i wraz z powolnym dostosowywaniem się do życia w pandemii społeczeństwo wkroczyło w proces funkcjonowania hybrydalnego. Możliwość pracy zdalnej, za pośrednictwem Internetu, pokazała nam wszystkim, jak wiele rzeczy, spraw i obowiązków może zostać przeniesionych ze sfery realnej/rzeczywistej do cyberprzestrzeni. Ten częściowy transfer zdaje się mieć wpływ nie tylko na sferę zawodową czy edukacyjną, ale także bardziej osobistą, dotyczącą (re)konstrukcji tożsamości jednostek, tego, kim są i w jaki sposób muszą się one dostosować do życia w coraz bardziej niepewnych i zmiennych czasach. Mirosław Szymański wprost wskazuje, iż każda „zmiana społeczna, która radykalnie przekształca warunki i styl życia ludzi oraz zupełnie modyfikuje postrzeganie dalszej perspektywy, bez

wątpienia wpływa na całą sytuację egzystencjalną człowieka, a także na jego świadomość i poczucie sensu życia”¹.

Obecnie większość ludzi w znaczący sposób niejako dzieli swoje życie między dwie rzeczywistości – on- i offline. Zygmunt Bauman wraz z Thomasem Leoncinim wskazywali, że obecnie „mamy dwa światy, wyraźnie różniące się od siebie, byty trwale usytuowane na przeciwległych biegunach, a umiejętność pogodzenia ich i zmuszenia do integracji jest jedną z kompetencji, których nabycia, przyswojenia i wykorzystania domaga się życie w XXI wieku”². Ów rozwój umiejętności oraz ich nieustanne doskonalenie świadczyć mogą o próbie dostosowywania się jednostki oraz poszukiwania przez nią właściwego miejsca w zmiennej i płynnej rzeczywistości.

Podejście, sposób narracji oraz wnioski, które przedstawię w poniższym tekście, stanowią jedynie subiektywny pogląd na poruszane zagadnienie. Artykuł nie aspiruje zatem do roli tworzenia uniwersalnych praw dotyczących konstruowania tożsamości jednostek w rzeczywistości hybrydalnej.

(DE)KONSTRUKCJA TOŻSAMOŚCI

Konstruowanie tożsamości przez każdą z jednostek jest niezwykle istotnym i złożonym etapem rozwoju każdego człowieka. Jak wskazał Anthony Giddens, proces konstruowania tożsamości każdego z nas jest projektem refleksyjnym, za który odpowiedzialna jest sama jednostka³. W procesie socjalizacji człowiek kształtuje swoją tożsamość, jak też sposób, w jaki postrzega samego siebie, wypełniane przez siebie role społeczne i ich adekwatność do kontekstu społecznego. Erving Goffman określa tożsamość jako projekt tworzony poprzez interakcje z drugim człowiekiem. Co więcej, jest to projekt nieskoń-

¹ M.J. Szymański, *Konstruowanie tożsamości w warunkach zmiany społecznej*, [w:] *Tożsamość w warunkach zmiany społecznej*, red. Z. Melosik, M.J. Szymański, Wydawnictwo APS, Warszawa 2016, s. 16-17.

² Z. Bauman, T. Leoncini, *Płynne pokolenie*, przeł. S. Żuchowski, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2019, s. 77-78.

³ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, przeł. A. Szulżycka, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2006, s. 105.

czony i ulegający nieustannym rekonstrukcjom i poszerzaniu. Każdy człowiek posiada charakterystyczne dla siebie elementy osobowościowe, powstałe na podstawie osobistych doświadczeń, które wskutek nieustannych interakcji społecznych są poszerzane⁴. Jak wskazuje Zygmunt Bauman, tożsamość „jawi się nam raczej jako coś, co należy wytworzyć, a nie odkryć; jako przedmiot naszych wysiłków, »cel«, do którego należy dojść; jako coś, co musimy dopiero sklecić z części lub wybrać z dostępnych całości, a potem o to walczyć i chronić”⁵. Każdy z nas zatem na swój niepowtarzalny i wyjątkowy sposób tworzy obraz siebie samego, jednakże cykl ten opiera się, jak wskazują psycholodzy⁶, na kilku podstawowych prawach.

Współcześnie coraz częściej słyszy się o konieczności dostosowania swojego „ja” – obrazu samego siebie, a więc także swojej tożsamości – do zmiennej, niepewnej i niezwykle płynnej rzeczywistości. Hanna Liberska, odwołując się do konstruowania tożsamości przez młode osoby, pisze, że

[...] komplikowanie się współczesnych kontekstów rozwojowych i zarazem wzrastające ich zróżnicowanie wymaga od dorastających jednostek dłuższej eksploracji nieustannie wzbogacającej się gamy alternatywnych torów rozwoju, a od młodych dorosłych wymaga przestrukturowania tożsamości i wypracowanych ścieżek życia pod kątem ich adekwatności do dynamicznie zmieniającego się kontekstu życiowego – percypowanego (teraźniejszego) i antycypowanego (przyszłego)⁷.

⁴ E. Goffman, *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*, przeł. J. Tokarska-Bakir, A. Dzierżyńska, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007, s. 94; zob. E. Goffman, *Człowiek w teatrze życia codziennego*, przeł. P. Śpiewak, H. Datner, Aletheia, Warszawa 2008.; E. Goffman, *Rytuał Interakcyjny*, przeł. A. Szulżycka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006 (pierwotruk: E. Goffman, *The Nature of Deference and Demeanor*, „American Anthropologist” 1956, s. 58).

⁵ Z. Bauman, *Tożsamość. Rozmowy z Benedetto Vecchiam*, przeł. J. Łaszcz, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007, s. 18.

⁶ Zob. *Pedagogika akademicka. Podręcznik*, t. 2, red. J. Strelau, D. Doliński, Gdańsk 2015; P. Oleś, *Psychologia przełomu połowy życia*, Znak, Lublin 2000.

⁷ H. Liberska, *Współczesny obraz moratorium*, [w:] *Tożsamość a współczesność: nowe tendencje i zagrożenia*, red. B. Harwas-Napierała, H. Liberska, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Poznań 2007, s. 32.

Jednak wydaje mi się, że zacytowany fragment współcześnie odnieść można nie tylko do sytuacji i położenia młodych, lecz także do osób dorosłych o, wydawać by się mogło, już ustrukturalizowanej, osiągniętej tożsamości. Status tożsamości dojrzałej, jak wskazują Anna Brzezińska i Karolina Appelt, jednostka opiera na zgromadzonych doświadczeniach i posiadanych atrybutach⁸. Bazując zatem na swoich dotychczasowych doświadczeniach, buduje (względnie) stały obraz samego siebie. Ponadto człowiek, który ma świadomość zasobów swoich i środowiska, jak też ograniczeń, „ma poczucie ciągłości w czasie i przestrzeni, akceptuje siebie i cechuje go realistyczna samoocena, niezależna od okoliczności i sądów innych ludzi na jego temat”⁹. Co zatem dzieje się w momencie, gdy jednostka musi zmierzyć się z sytuacją kryzysową o charakterze ogólnoświatowym?

Psycholodzy wskazują, że „zdolność adaptacji do zmian jest jednocześnie cechą i warunkiem dojrzałości oraz satysfakcji z życia”¹⁰. Jednak, jak piszą badacze, współczesne badania obrazują, że moment i status osiągnięcia tożsamości dojrzałej znacząco się przesuwają. Ma na to wpływ wiele czynników¹¹, przykładem mogą być różnego rodzaju krytyczne życiowe wydarzenia, które „nagle i diametralnie zmieniają bieg ludzkiego życia, mogą powtórnie wywołać stan rozproszenia, wymagający podjęcia wysiłku ponownego zdefiniowania siebie [...]”¹². Brzezińska i Appelt podkreślają, że „każde z wydarzeń krytycznych bardzo zmienia dotychczasowe życie i zmusza dorosłego do readaptacji”¹³. Badaczki są zdania, że rozwiązaniem kryzysu tożsamości może stać się „przedłużenie okresu moratorium poza fazę późnej adolescencji”¹⁴. Niewątpliwie związane jest to z poczuciem niezadowolenia z dotyczącego sposobu myślenia i zachowania, które nie są adekwatne do zastalego kontekstu, co motywuje jednostki do rekonstrukcji swo-

⁸ A. Brzezińska, K. Appelt, *Psychologia rozwoju człowieka*, [w:] *Pedagogika akademicka...*, s. 248.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, s. 263-264.

¹¹ *Ibidem*, s. 248.

¹² *Ibidem*, s. 249.

¹³ *Ibidem*, s. 267.

¹⁴ *Ibidem*, s. 268.

jej tożsamości, czasem powiązanej z osiągnięciem statusu tożsamości odroczonej – moratoryjnej¹⁵.

Warto zatem zastanowić się, czy okres życia hybrydalnego można postrzegać jako zinstytucjonalizowane moratorium (w myśl Erika Eriksona, o czym pisał m.in. James Côté¹⁶), a może to po prostu powrót do nowicjatu – fazy systematycznego uczenia się i „rozwiązywania zadań, jakich społeczeństwo wymaga od dorosłego”¹⁷. Co prawda Côté odwoływał się do okresu wczesnej adolescencji, wchodzenia w dorosłość, jednakże wydaje mi się, że współcześnie można odnieść to również do osób starszych, gdyż, jak już wskazywałam, etapy rozwojowe człowieka obecnie znacznie się przedłużają¹⁸.

Moratorium, jak piszą Brzezińska i Appelt, „to czas aktywnego samodzielnego poszukiwania czegoś, co [...] będzie nie tylko atrakcyjne, ale też zgodne z [...] potrzebami i wartościami”¹⁹. Charakterystyczne dla tego okresu jest to, że jednostki wykazują dość niestabilne poglądy, często zmieniają swoje upodobania oraz decyzje dotyczące własnego zaangażowania bądź angażują się w diametralnie różne, niekiedy nawet sprzeczne ideologie²⁰. Ten etap, jak i zachowania wówczas wykazywane są niezwykle ważne ze względu na podejmowanie różnorodnych ról i próbowanie wielu możliwości, które pozwolą na poznanie i wybór właściwych ról dla danego człowieka, co niewątpliwie ułatwia ciągły rozwój tożsamości²¹. Hanna Liberska podaje również, że współczesne przedłużanie się okresu moratorium można uznać za „efekt szybkich przekształceń kontekstu ekologicznego,

¹⁵ *Ibidem*, s. 248.

¹⁶ Zob. J. Côté, *Emerging Adulthood as an Institutionalized Moratorium: Risk and Benefits to Identity Formation*, [w:] *Emerging Adults in America: Coming of Age in the 21st Century*, eds J.J. Arnett, J.T. Tanner, American Psychological Association, Washington DC 2006, s. 85-116.

¹⁷ A. Brzezińska, K. Appelt, *op. cit.*, s. 267-268.

¹⁸ Por. H. Liberska, *op. cit.*

¹⁹ A. Brzezińska, K. Appelt, *op. cit.*, s. 248.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Por. *Emerging Adults in America...*, za: M.J. Montgomery, J.J. Arnett, *Erikson's Young Adulthood and Emerging Adulthood Today*, „Journal of Child and Youth Care Work”, no. 25, 2015, s. 209.

wzrostu jego złożoności, niejednoznaczności i odmienności w stosunku do wcześniejszych stanów”²².

Charakterystyczne dla okresu adolescencji moratorium jest czasem, w którym młody człowiek poszukuje swojej ścieżki życiowej, właściwego dla siebie sposobu zachowania, które jednocześnie powinno być akceptowane przez ogół. Brzezińska i Appelt podają, że młody człowiek dzięki opanowaniu nowych umiejętności podwyższa swoją samoocenę oraz poczucie posiadanych przez siebie kompetencji w nowych obszarach życia. To z kolei nie tylko utwierdza go w przekonaniu o prawidłowym realizowaniu zadań, lecz także ukierunkowuje go w wyborze odpowiednich strategii działania i radzenia sobie jako osoba dorosła w sposób społecznie akceptowany w różnych sytuacjach życiowych. Ponadto, jak piszą badaczki, „owe wewnętrzne i zewnętrzne wzmocnienia przyczyniają się do ugruntowania pozytywnego obrazu siebie jako aktywnego podmiotu, do lepszego wglądu we własne zasoby, pozytywnej autoprezentacji oraz wyzwolenia gotowości do podejmowania kolejnych wyzwań i angażowanie się w nie z wytrwałością i odpowiedzialnością”²³.

Zbyszko Melosik wskazuje²⁴, że w przeszłości sposób kształtowania tożsamości (szczególnie w przypadku młodzieży) opierał się na odgórnie narzuconych prawach odwołujących się do metanarracyjnej wiedzy dotyczącej tego, jaka owa tożsamość powinna być. Jej źródłem była tradycja, dominująca ideologia, przekonania religijne, zdrowy rozsądek, formalna edukacja czy praktyki społeczno-kulturowe. Pojęście to wykluczało jakiekolwiek odstępstwa od wzoru czy alternatywy. Tworzone społecznie „matryce tożsamości”²⁵ stanowią gotowe modele, które wskazują jednostkom, kim mogą być. Jak podaje Melosik, mimo że wspomniane wzorce tożsamości nadal występują, są one wzbogacane przez „odmienne formy tożsamości, które stanowią od-

²² H. Liberska, *op. cit.*, s. 31.

²³ A. Brzezińska, K. Appelt, *op. cit.*, s. 268.

²⁴ Z. Melosik, *Pedagogika, wychowanie i konstrukcje tożsamości*, [w:] *Tożsamość i edukacja. Społeczne konstrukcje i reprezentacje*, red. A. Cybał-Michalska et al., Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Poznań 2018, s. 21.

²⁵ Zob. A. Boroń, *Życie na pograniczu: problemy kształtowania się współczesnej tożsamości żydowskiej*, [w:] *Różnica, tożsamość, edukacja. Szkice z pogranicza*, red. T. Szkudlarek, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1995, s. 46-47.

powieź na fragmentaryzację współczesnej kultury [...]”²⁶. Zasadne zdaje się więc poszukiwanie takich wzorców tożsamości, które mogłyby zostać przyswojone przez współczesnych młodych ludzi, ale także byłyby wzbogaceniem tożsamości osób dorosłych i dojrzałych. Nasza codzienność, szczególnie w obecnym czasie hybrydyzacji wielu sfer życia, niejako wymaga od każdego właśnie takich poszukiwań i odnajdywania elementów, które w sposób znaczący pomogłyby współczesnym ludziom zrekonstruować swoją tożsamość w panujących warunkach.

Świat hybrydalny, w którym obecnie żyjemy, zobrazował nam fakt, na który już od dawna zwracali uwagę badacze, mianowicie występowania wielu równoległych rzeczywistości życia społecznego. Pisał o tym m.in. Melosik, podając, że „[...] w przeciwieństwie do przeszłości – współcześnie nie ma »jednej« rzeczywistości społecznej, lecz serie różnorodnych mozaikowych rzeczywistości (które często są ze sobą sprzeczne, ale także są pełne wewnętrznych sprzeczności)”²⁷. Melosik dodaje, że człowiek, który kurczowo trzyma się przeszłości i ówczesnych przekonań dotyczących jednoznacznych i zintegrowanych tożsamości jednostek, nie będzie w stanie odnaleźć się we współczesnej kulturze. Co więcej, osoba taka będzie „[...] niezdolna do sprostania największemu kulturowemu wymaganiu naszych czasów: permanentnej rekonstrukcji tożsamości”²⁸. Fakt ten obecnie stał się jeszcze bardziej istotny i wymagany od współczesnych ludzi.

Obecna rzeczywistość, dzięki procesom hybrydyzacji życia społecznego, stała się jeszcze bardziej ukierunkowana na wszechobecną konsumpcję. Jednostka w takim świecie i kulturze konsumpcji skupia się głównie na dobrach materialnych, które świadczą o niej samej. Zbyszko Melosik wraz z Tomaszem Szkudlarkiem w książce *Kultura, tożsamość i edukacja: Migotanie znaczeń* wskazują ponadto, że „konstrukcja tożsamości zależy więc od zakupów, od zakupów zależy zatem i poczucie bezpieczeństwa będące jednym z wymiarów zdefiniowanej tożsamości”²⁹. Ideologia konsumpcji oddziałuje więc na

²⁶ Z. Melosik, *Pedagogika, wychowanie i konstrukcje tożsamości...*, s. 22.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, s. 23.

²⁹ Z. Melosik, T. Szkudlarek, *Kultura, tożsamość i edukacja: Migotanie znaczeń*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010, s. 77.

projektowanie tożsamości adekwatnej do danego kontekstu i czasu, a jednostka może wybierać z wielości posiadanych i dostępnych możliwości wykreowania samej siebie³⁰. Ponadto Melosik wielokrotnie podkreśla, że współcześnie można zauważyć wytwarzanie przez jednostki tożsamości typu „supermarket”, gdzie człowiek może wybierać z wielu dostępnych wersji samego siebie, może konstruować i rekonstruować swoją tożsamość w sposób całkowicie dowolny, wybierając z różnorodnych ofert kulturowych³¹. Fakt, że współcześnie człowiek tworzy wiele wersji swojej tożsamości i ról, zależy od grupy, do której w danej chwili przynależy bądź aspiruje, o czym pisali m.in. Zygmunt Bauman³², Piotr Oleś³³, Florian Znaniecki³⁴ czy wspomniany już Zbyszek Melosik, który wskazuje, że „te małe tożsamości odpowiadają różnorodnym niewielkim społecznościom, do których jednostka często tymczasowo należy i w których życiu i działaniach przewidywalnie uczestniczy”³⁵. Dodatkowo, jak podaje Bauman, tożsamość można tworzyć na różne sposoby, gdyż żaden człowiek nie otrzymuje jej jako czegoś bezapelacyjnego, lecz musi ją sam skonstruować, a zatem staje przed „[...] zadaniem do wykonania, i zadaniem, przed jakim nie ma ucieczki”³⁶. Dostosowywanie swojej tożsamości, a więc nieustanne jej rekonstruowanie i dekonstruowanie, wymaga od jednostki ciągłej weryfikacji swoich poglądów, przejawianych zachowań i kontroli pełnionych przez siebie ról społecznych. Zdaniem Barbary Szackiej „w społeczeństwie nowoczesnym człowiek żyje w »kalejdoskopie zmiennych ról« i nawet tego samego dnia jest kimś innym: rano pokornym małżonkiem, w południe despotycznym szefem, po

³⁰ Z. Melosik, *Edukacja, młodzież i kultura współczesna Kilka uwag o teorii i praktyce pedagogicznej*, „Chowanna”, R. 46(1), 2003, s. 21.

³¹ *Ibidem*, s. 21.

³² Zob. Z. Bauman, *Ponowoczesne wzory osobowe*, „Studia Socjologiczne”, 1(200), 2011; idem, *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika*, przeł. E. Klekot, PIW, Warszawa 2000.

³³ P. Oleś, *op. cit.*

³⁴ F. Znaniecki, *Relacje społeczne i role społeczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.

³⁵ Z. Melosik, *Kultura popularna a tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013, s. 69.

³⁶ Z. Bauman, *Ponowoczesne wzory osobowe*, s. 436.

południu przestraszonym pacjentem dentysty, wieczorem swobodnym, pełnym uroku, rozbawionym uwodzicielem”³⁷. Wielość i różnorodność pełnionych ról nieustannie się poszerza i wymaga od każdego z nas ciągłego przeistaczania się w „inną osobę”, odgrywania innej roli. Można zatem stwierdzić, że współczesna rzeczywistość hybrydalna również przyczynia się do owej zmienności w obszarze ról i tożsamości jednostek. Obecnie granice między różnymi obszarami życia większości ludzi – pracą i życiem prywatnym, rodzinnym – ulegają zatarciu. Będąc w pracy, możemy znajdować się we własnym domu, w którym w tym samym czasie nasze dzieci mają zdalne zajęcia lekcyjne. Nie możemy wówczas rozdzielić czasu pełnienia różnych ról, gdyż otoczenie i zadania wymagają od nas pełnienia ich równocześnie, co wymaga dodatkowego wysiłku i może być dla jednostek wyzwaniem.

„NOWE” ŻYCIE W ŚWIECIE HYBRYDALNYM

Przemiany świata współczesnego, ciągła zmienność i niepewność stanowią pokłosie ogólnoświatowych zmian i prób przystosowania się ludzi do funkcjonowania w okresie pandemii. Konieczność modyfikacji życia, możliwość i potrzeba działalności ludzkiej w sposób hybrydowy, łączący sfery on- i offline m.in. poprzez zdalną pracę czy naukę, staje się codziennością większości społeczeństwa. Życie w tych dwóch światach wymaga, jak wskazywałam we wcześniejszej części tekstu, dostosowania się jednostek m.in. poprzez dobór ról adekwatnych do zastalego kontekstu, a więc także do nieustannego rekonstruowania własnego „ja”.

Już w 2016 r. w książce *Tożsamość w warunkach zmiany społecznej* pod redakcją Zbyszka Melosika i Mirosława Szymańskiego autorzy wskazywali, jak istotne dla życia ludzi są przemiany kultury i rozwój naukowo-techniczny oraz idące za nimi możliwości rozwoju. Zmiany te niosą za sobą także niespójność i zagrożenia dla dotychczasowych systemów wartości, wzajemnego zrozumienia czy społecznej solidarności. We wstępie do wspomnianej książki redaktorzy wskazują również, że

³⁷ B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003, s. 151.

typowe dla ponowoczesności migotanie znaczeń otwiera wielokierunkowość możliwych wyborów, a to oznacza, że rozchodzą się lub rozmiągają trajektorie ludzkiego życia. Wobec tego niełatwo orzec, zwłaszcza w początkowej fazie, które z dróg są lepsze i prowadzą do sukcesu, które zaś są zaczątkiem nieuchronnej porażki³⁸.

Zasadne zdaje się więc postulowanie o refleksję nad dokonywanymi wyborami, zarówno w sferze realnej, jak i cyfrowej, by nie były one skrajnie różne i wzajemnie się wykluczające, co moim zdaniem może doprowadzić jednostkę do stanu wewnętrznej niespójności i w rezultacie do zachwiania tożsamości. Nad rozważaniami jednostki dotyczącymi życia w świecie nowoczesnym pisał m.in. Anthony Giddens, który wskazywał, że „refleksyjność nowoczesnego życia społecznego polega na tym, że praktyki społeczne podlegają bezustannym prześlądom i reformom w świetle napływającej informacji o tych właśnie praktykach [...]”³⁹.

Przejdźmy teraz jednak do sedna i zastanówmy się nad życiem w rzeczywistości hybrydalnej. Szybkie upowszechnienie się Internetu sprawiło, że pojawiło się pokolenie, „którego dojrzewanie – począwszy od rozwoju mózgu, przez trening społeczny, aż po kształtowanie się wzorów relacji międzyludzkich – zdeterminował Internet i nowe technologie”⁴⁰. Jako osoba, zdaje się całkiem młoda, której okres dzieciństwa i wczesnej adolescencji przypadał na czas wdrażania technologii informatycznej w społeczeństwie polskim, pamiętam czasy, gdy funkcjonowało się bez dostępu do cyberprzestrzeni. Moich rówieśników można określić jako pokolenie przejścia – od życia bez Internetu do czasów współczesnych. Dla nas posiadanie komputera w dzieciństwie (w latach 90.) było marzeniem, natomiast możliwość korzystania z Internetu było luksusem, na który mało kto mógł sobie pozwolić. Kolejne pokolenie, w przeciwieństwie do mojej generacji, to osoby, które nie znają rzeczywistości bez Internetu, ponieważ jest on w ich życiu od

³⁸ *Tożsamość w warunkach zmiany społecznej*, red. Z. Melosik, M.J. Szymański, Wydawnictwo APS, Warszawa 2016, s. 8.

³⁹ A. Giddens, *Konsekwencje nowoczesności*, przeł. E. Klekot, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2008, s. 28.

⁴⁰ M. Bigaj, *Cyfrowi tubylcy z plemienia przepływu*, „Więź”, nr 680, 2020, s. 8.

zawsze i stanowi jego integralną część. Dostęp i korzystanie z sieci jest dla młodych czymś oczywistym i dostępnym. Jak wskazuje Magdalena Bigaj, „ta generacja to ludzie ze smartfonem w ręku – świat urządzeń cyfrowych, Internetu i mediów społecznościowych jest ich naturalnym środowiskiem”⁴¹. Można zatem powiedzieć, jak podaje autorka, że osoby urodzone w świecie przepelnionym nowymi technologiami to pokolenie cyfrowych tubylców, które chłonie świat cyfrowy w sposób naturalny i intuicyjnie podąża za jego rozwojem.

Zygmunt Bauman wraz z Thomasem Leoncinim dyskutowali na temat tego, jaką rolę pełni współcześnie Internet w życiu ludzi. Badacze zastanawiali się, czy jest on „osobistym światem czy może już nieodzownym uzupełnieniem naszej tożsamości? W wielu sytuacjach sieć działająca jak witryna ludzkiej tożsamości pozostawiła ofiarę na pastwę losu – nie brak samobójstw wynikających z oszczerczego, brutalnego ataku na jednostki szczególnie wrażliwe”⁴². Przytoczony fragment ich rozważań obrazuje niepewność co do oceny fenomenu Internetu. Wydaje mi się, że udzielenie jednoznacznej odpowiedzi, pozwalającej jasno określić jego funkcję i rolę, nie jest możliwe. Wspomniani autorzy piszą również o tym, że Internet daje ludziom iluzoryczne wrażenie i przekonanie o własnej wyjątkowości, umiejętnościach i nieustannym kontakcie z innymi⁴³. Dodatkowo Zygmunt Bauman wskazywał na fakt, że „niezależnie od tego, jak samotni możemy być lub się czuć, w świecie online jesteśmy potencjalnie w stałym kontakcie z innymi”⁴⁴. Współczesny świat nakłada jednak na jednostki

[...] przymus szczególnego interesowania się wszystkim tym, co jeszcze bardziej skraca dystans przestrzenny [...], dając czasowi prymat nad przestrzenią. WhatsApp, Telegram, Snapchat, Messenger spełniają tę istotną funkcję – skracają czas, znacznie przybliżają wybrany cel, stanowią efektywne narzędzie, które jak nigdy przedtem kładą kres znaczeniu dystansu przestrzennego, a jedyną subtelną przeszkodą pozostaje odległość w czasie”⁴⁵.

⁴¹ *Ibidem*, s. 8.

⁴² Z. Bauman, T. Leoncini, *Płynne pokolenie...*, s. 72-73.

⁴³ *Ibidem*, s. 75.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 77.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 72.

Hybrydyzacja kontaktów międzyludzkich nie jest oczywiście żadnym *novum*, szczególnie dla cyfrowych tubylców. Częściowe przenoszenie relacji z drugą osobą do cyberprzestrzeni, zawieranie nowych znajomości z osobami z drugiego końca świata są w tej chwili czymś normalnym, zwłaszcza dla młodych ludzi. Osoby dorosłe obecnie w większym stopniu także korzystają z przestrzeni wirtualnej, m.in. po to, by kontaktować się z innymi ludźmi, zaczynają również postrzegać, że hybrydyzacja tej sfery życia staje się czymś całkowicie normalnym i powszechnym. Zdaje się, że można powiedzieć, w nawiązaniu do przytaczanych słów Magdaleny Bigaj, iż pokolenie Młodych Cyfrowych obecnie nie odczuwa znaczących różnic i nie zauważa chyba większych zmian w różnych sferach swojego życia, związanych ze wzrostem społecznego znaczenia życia i funkcjonowania hybrydalnego, poza przechodzeniem w tryb nauki zdalnej. Idąc dalej, można założyć, że dla tego pokolenia życie hybrydalne jest czymś normalnym, a tożsamość tych jednostek, od ich najmłodszych lat właśnie w taki sposób była tworzona. Można zatem zakładać, że ci cyfrowi tubylcy⁴⁶ nie widzą innych możliwości funkcjonowania. Od zawsze łączyli życie w świecie on- i offline, „przepływali” z jednej rzeczywistości do drugiej, nie zauważając niekiedy momentu przejścia czy przekroczenia granicy między oboma sferami, widocznej dla starszych, dlatego też coraz częściej określa się ich również jako pokolenie przepływu.

W nawiązaniu do przemian kulturowych współczesnych czasów zasadne zdaje mi się w tym miejscu wspomnienie o prefiguratywnym jej charakterze, w myśl poglądów Margaret Mead⁴⁷. Młodzi ludzie nie uczą się już, jak to było dawniej, od osób dorosłych, w toku wychowania autorytarnego, które miało „zapewnić międzypokoleniową transmisję kulturową niezbędną do utrzymania istniejących warunków społecznych i gospodarczych oraz zachowania istniejącego ładu społecznego”⁴⁸. Obecnie pokolenie przepływu staje w miejscu eksperta, który uczy i pomaga wcześniejszym generacjom. Intuicyjny sposób

⁴⁶ Zob. M. Prensky, *Digital Natives, Digital Immigrants*, „On the Horizon”, no. 9(5), 2001.

⁴⁷ Zob. M. Mead, *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, przeł. J. Hołówka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.

⁴⁸ M.J. Szymański, *Konstruowanie tożsamości...*, s. 12.

odnajdywania się w funkcjonowaniu nowoczesnych technologii pozwala Cyfrowym Młodym na poczucie wyższości w stosunku do osób starszych w tej sferze. Jednak osoby starsze w dalszym ciągu, jak wskazują Zygmunt Bauman i Thomas Leoncini, regularnie oskarżają młodych o to, „że ciągle przesiadują w sieci, bez przerwy noszą ze sobą najnowocześniejsze i najpłynniejsze nie-miejsca na świecie (Internet) i żyją w wiecznym kieszonkowym limbo, które nie istnieje, tworzy relacje tyleż trwałe, co nierzeczywiste [...]”⁴⁹. Cyfrowi imigranci zarzucają tubylcom, że znacznie bardziej angażują się oni w bycie i życie w przestrzeni wirtualnej niż w świecie rzeczywistym. Badacze wskazują dodatkowo, że mimo wcześniejszych nadziei dotyczących Internetu i tego, że wraz z nim jego użytkownicy doświadczą oświecenia czy poszerzą swoje horyzonty myślowe, badania socjologiczne obrazują zgoła coś innego: „większość użytkowników Internetu nie korzysta z niego po to, żeby dokąś wejść, tylko po to, żeby skądś wyjść”⁵⁰. Ludzie korzystają z cyberprzestrzeni po to, by odseparować się od innych osób, nie jednak po to, by się z nimi łatwiej komunikować. Ponadto, jak wskazują Bauman i Leoncini, jednostki starają się

wykroić sferę komfortu tylko dla siebie, z dala od chaotycznego i nieuporządkowanego świata prawdziwego życia i wyzwań, jakie ono za sobą niesie, oraz od potencjalnie irytujących, stresujących ludzi, opinii różnych od naszych i trudnych do zrozumienia, a w konsekwencji także od konieczności angażowania się w debaty i ryzyka porażki⁵¹.

Wydaje mi się, że właśnie te przytoczone fragmenty mogą stanowić wyjaśnienie odnośnie do przyczyn niezrozumienia między pokoleniami tubylców i imigrantów. Każda z generacji była socjalizowana w innej rzeczywistości i do innych realiów przywykła. Poza tym współczesna konieczność hybrydyzacji życia społecznego może wzbudzać w imigrantach dodatkowe niezadowolenie oraz poczucie zagubienia i konieczność przewartościowania niektórych priorytetów i poglądów, gdyż „obecna płynna epoka wymaga od naszego

⁴⁹ Z. Bauman, T. Leoncini, *Płynne pokolenie...*, s. 70.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 79-80.

⁵¹ *Ibidem*.

płynnego pokolenia jednej rzeczy – że będziemy ekspertami w dziedzinie elastyczności”⁵².

REFLEKSJA KOŃCOWA

Rozważania przedstawione powyżej miały za zadanie ukazać, w jaki sposób ludzie we współczesnym świecie hybrydalnym kształtują i rekonstruują swoją tożsamość. Przedstawiłam możliwe przyczyny i swój punkt widzenia dotyczący budowania w płynnej rzeczywistości własnego „ja” przez jednostki. Obecnie „w sytuacji inwazyjnego »potoku zmiany« bodźce, wrażenia, myśli i emocje następują po sobie (i następują równocześnie) tak szybko i są ze sobą wzajemnie (i wewnętrznie same w sobie) tak bardzo sprzeczne, że jest niesłychanie trudno wytworzyć sobie dystans do samego siebie i własnego wnętrza”⁵³.

Współczesny człowiek, jak wielokrotnie pisałam, zobowiązany jest do dostosowania, a niekiedy nawet do przekształcenia swojej tożsamości po to, by w adekwatny sposób pełnić swoje role w rzeczywistości hybrydalnej. Nieustanne uczenie się funkcjonowania w świecie zarówno rzeczywistym, jak i wirtualnym oraz łączenie życia w nich obu odbywa się „poprzez wchodzenie w interakcje z innymi, realizację wspólnych zadań, rozwiązywanie rodzących się sprzeczności itd., wymaga ustawicznego negocjowania i renegocjowania znaczeń świata. W ten sposób rozumienie i doświadczanie konstytuują się nawzajem, formując rozwijającą się tożsamość”⁵⁴.

Magdalena Piorunek pisze o specyfice kształtowania biografii jednostek w gwałtownie zmieniającej się rzeczywistości. Okoliczności nieustannych zmian, szybkiego tempa życia, niepewności i nieprzejrzystości sprawiają, że człowiek znajduje się obecnie w pozycji postaci, która stawia sobie cele do osiągnięcia i wytycza kierunki działań

⁵² *Ibidem*, s. 99.

⁵³ Z. Melosik, *Pedagogika i tożsamość młodzieży w kulturze kontroli i rozproszenia*, [w:] *Tożsamość w warunkach zmiany społecznej*, red. Z. Melosik, M.J. Szymański, Wydawnictwo APS, Warszawa 2016, s. 38.

⁵⁴ M. Małewski, *Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji, Wrocław 2010, s. 118-119.

poprzez nieustanną próbę utrzymania kontroli nad swoimi działaniami. Jednostka usiłuje też tłumaczyć i (z)rozumieć otaczający ją świat, człowiek znajduje się zatem „w obliczu permanentnej dyskontynuacji egzystencji”⁵⁵. Zbyszko Melosik wskazuje dodatkowo, że „[...] szybkość przepływu rzeczywistości przez jaźń-tożsamość jest tak ogromna, że »niewiele się w człowieku zatrzymuje«, nie ma czasu na internalizację treści”⁵⁶. Ponadto autor pisze o tym, że

w coraz większym stopniu tożsamość jest jak pusty worek, dziesiątki tysięcy wrażeń i informacji „wlatuje i wylatuje”, nie pozostawiając po sobie śladu. Wydaje się przy tym, że w przypadku wielu ludzi granice między tożsamością a rzeczywistością są coraz bardziej kruche, że zaczynają „rozpływać się w świecie”⁵⁷.

Poruszana kwestia dotycząca okresu moratorium moim zdaniem powinna skłonić nas do refleksji, czy współcześnie możemy mówić o powszechnym moratorium w sferze konstruowania tożsamości. Wynikające z niego odwlekanie, przekładanie na później zobowiązań współcześnie zostaje, być może, niejako narzucone jednostkom poprzez dekonstrukcję niektórych obszarów życia. Jak wskazuje Hanna Liberska, obecnie zaobserwować można

[...] rozciągnięcie w czasie moratorium, a to oznacza z jednej strony – wydłużenie czasu pozostawania w kryzysie, a z drugiej strony – wydłużenie czasu przeznaczonego na poszukiwanie alternatyw dorosłego życia dla siebie i eksperymentowanie z rolami. W tym przypadku jednostka nie jest jeszcze w stanie ukształtować koncepcji własnej drogi życiowej w przyszłości⁵⁸.

Czy zatem współczesna niepewność codzienności, tego, co przyniesie nam jutro, może być postrzegana jako czynnik sprzyjający przedłużaniu okresu moratorium i czy dotyczyć może ono wszystkich ludzi, niezależnie od ich wieku i zaangażowania w życie w świecie wirtualnym?

⁵⁵ M. Piorunek, *Bieg życia zawodowego człowieka. Kontekst transformacji kulturowych*, Znak, Poznań 2009, s. 8.

⁵⁶ Z. Melosik, *Pedagogika i tożsamość młodzieży w kulturze...*, s. 38.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ H. Liberska, *Współczesny obraz moratorium*, [w:] *Tożsamość współczesność: nowe tendencje i zagrożenia*, red. B. Harwas-Napierała, H. Liberska, Poznań 2007, s. 28.

Cóż, zdaje mi się, że istotne jest, by zastanowić się, czy w odniesieniu do cyfrowych tubylców, pokolenia przepływu, można odważyć się na stwierdzenie, że hybrydyzacja życia może stanowić zagrożenie dla tożsamości jednostki. Prawdę mówiąc, nie byłabym tego do końca pewna. Refleksja dotycząca tej kwestii skłania nas ku stwierdzeniu, że w pewnym sensie funkcjonowanie hybrydalne współczesnego człowieka ogranicza mu pewne ścieżki i sfery życia. Jednak tam, gdzie zamykają się jedne drzwi, należy szukać innych, pokazujących nowe możliwości, co moim zdaniem niewątpliwie ma tu miejsce. Może stanowić dla ludzi nadzieję na utworzenie samego siebie od nowa, możliwość odcięcia się od swojej przeszłości, zaczęcie nowego rozdziału w życiu, pokazanie siebie jako całkiem nowej osoby. Może to pozwolić na pewnego rodzaju *katharsis*, zmuszające do refleksji i przewartościowania życia, relacji, kreacji własnego „ja”. Ponadto dla cyfrowych tubylców życie hybrydalne, a co za tym idzie – konstrukcja swojej tożsamości w świecie łączącym światy on- i offline od zawsze były możliwością i elementem charakteryzującym ich rzeczywistość. Wydaje się zatem, że zagrożenia związane z koniecznością dostosowania i (re)konstruowania swojej tożsamości nie dotyczą wszystkich. Niektóre osoby, szczególnie z pokolenia przepływu, nie dostrzegają i nie odczuwają zmian wynikających z hybrydyzacji prawie wszystkich sfer życia społecznego. Starsze jednostki natomiast, jak pisałam, także pozwoli dostrzegają potrzebę adaptacji do zmiennej rzeczywistości, by w pełni móc korzystać z jej zasobów i funkcjonować we współczesnej płynnej rzeczywistości.

BIBLIOGRAFIA

- Bauman Z., *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika*, przeł. E. Klekot, PIW, Warszawa 2000.
- Bauman Z., *Ponowoczesne wzory osobowe*, „Studia Socjologiczne”, nr 1(200), 2011.
- Bauman Z., *Tożsamość. Rozmowy z Benedetto Vecchim*, przeł. J. Łaszcz, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007.
- Bauman Z., Leoncini T., *Płynne pokolenie*, przeł. S. Żuchowski, Wydawnictwo Czarna Owca, Warszawa 2019.
- Bigaj M., *Cyfrowi tubylcy z plemienia przepływu*, „Więź”, nr 680, 2020, s. 7-17.

- Boroń A., *Życie na pograniczu: problemy kształtowania się współczesnej tożsamości żydowskiej*, [w:] *Różnica, tożsamość, edukacja. Szkice z pogranicza*, red. T. Szkułdarek, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1995.
- Brzezińska A., Appelt K., *Psychologia rozwoju człowieka*, [w:] *Pedagogika akademicka. Podręcznik*, t. 2, red. J. Strelau, D. Doliński, Wydawnictwo Naukowe PWN, Gdańsk 2015.
- Côté J., *Emerging Adulthood as an Institutionalized Moratorium: Risk and Benefits to Identity Formation*, [w:] *Emerging Adults in America: Coming of Age in the 21st century*, eds J.J. Arnett, J.T. Tanner, American Psychological Association, Washington DC 2006, <https://doi.org/10.1037/11381-004>.
- Emerging Adults in America: Coming of Age in the 21st Century*, eds J.J. Arnett, J.T. Tanner, American Psychological Association, Washington DC 2006, [za:] M.J. Montgomery, J.J. Arnett, *Erikson's Young Adulthood and Emerging Adulthood Today*, „Journal of Child and Youth Care Work”, no. 25, 2015, s. 206-213, <https://doi.org/10.5195/jycw.2015.82>.
- Giddens A., *Konsekwencje nowoczesności*, przeł. E. Klekot, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.
- Giddens A., *Nowoczesność i Tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, przeł. A. Szulżycka, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2006.
- Goffman E., *Człowiek w teatrze życia codziennego*, przeł. P. Śpiewak, H. Datner, Aletheia, Warszawa 2008.
- Goffman E., *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*, przeł. J. Tokarska-Bakir, A. Dzierżyńska, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007.
- Goffman E., *Rytuał Interakcyjny*, przeł. A. Szulżycka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006 (pierwodruk: E. Goffman, *The Nature of Deference and Demeanor*, „American Anthropologist”, no. 58, 1956, s. 473-502, <https://doi.org/10.1525/aa.1956.58.3.02a00070>).
- Liberska H., *Współczesny obraz moratorium*, [w:] *Tożsamość a współczesność. Nowe tendencje i zagrożenia*, red. B. Harwas-Napierała, H. Liberska, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Poznań 2007.
- Małewski M., *Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji, Wrocław 2010.
- Mead M., *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, przeł. J. Hołówa, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Melosik Z., *Edukacja, młodzież i kultura współczesna. Kilka uwag o teorii i praktyce pedagogicznej*, „Chowanna”, R. 46(1), 2003.
- Melosik Z., *Kultura popularna a tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013.
- Melosik Z., *Pedagogika i tożsamość młodzieży w kulturze kontroli i rozproszenia*, [w:] *Tożsamość w warunkach zmiany społecznej*, red. Z. Melosik, M.J. Szymański, Wydawnictwo APS, Warszawa 2016.

- Melosik Z., *Pedagogika, wychowanie i konstrukcje tożsamości*, [w:] *Tożsamość i edukacja. Społeczne konstrukcje i reprezentacje*, red. A. Cybał-Michalska, Z. Melosik, T. Gmerek, W. Segiet, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Poznań 2018.
- Melosik Z., Szkudlarek T., *Kultura, tożsamość i edukacja: Migotanie znaczeń*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010.
- Oleś P., *Psychologia przełomu połowy życia*, Znak, Lublin 2000.
- Pedagogika akademicka. Podręcznik*, t. 2, red. J. Strelau, D. Doliński, Wydawnictwo Naukowe PWN, Gdańsk 2015.
- Piorunek M., *Bieg życia zawodowego człowieka. Kontekst transformacji kulturowych*, Znak, Poznań 2009.
- Prensky M., *Digital Natives, Digital Immigrants*, „On the Horizon”, no. 9(5), 2001, <https://doi.org/10.1108/10748120110424816>.
- Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003.
- Szymański M.J., *Konstruowanie tożsamości w warunkach zmiany społecznej*, [w:] *Tożsamość w warunkach zmiany społecznej*, red. Z. Melosik, M.J. Szymański, Wydawnictwo APS, Warszawa 2016.
- Tożsamość w warunkach zmiany społecznej*, red. Z. Melosik, M.J. Szymański, Wydawnictwo APS, Warszawa 2016.
- Znaniecki F., *Relacje społeczne i role społeczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.

ABSTRACT

Human Identities and the Hybridization of Social Life – New Perspectives or a Threat to the Individual?

The years 2020 and 2021 have forced many people to change their lives completely. The coronavirus pandemic, anxiety related to the threat to health and life, but also the uncertainty of tomorrow and the world, which turned out to be unfriendly to man, contributed to the forced existential transformations of society. The transformation of everyday functioning in almost every sphere of life and the requirement to adapt to the changes that have taken place today is a challenge for most individuals. Work, private life, family life, contacts with other people are increasingly transferred to cyberspace or are taking on a new hybrid format. The new reality, especially in the initial period of the pandemic, forced all participants of social life to transform and adapt their everyday life to different principles of functioning in almost every area of life.

Keywords: identity, generation of flow, cyberspace, hybridization of life, moratorium

Współczesny świat, w którym obecny jest człowiek, tworzą dwie wzajemnie przenikające i uzupełniające się przestrzenie: klasyczna i wirtualna. Ich zróżnicowana funkcjonalnie konfiguracja, umożliwiająca wzajemną dynamiczną koegzystencję i swobodny przepływ przy zachowaniu odmienności oraz względnej niezależności, tworzy rzeczywistość hybrydalną. Ta ostatnia staje się podstawą modyfikacji otaczającej rzeczywistości, łącząc to, co tradycyjne, z elementami umożliwiającymi realizację nowych oczekiwań człowieka.

Rzeczywistość hybrydalna ma charakter dynamiczny, przeobraża dotychczasowe schematy konstruowania, opisywania, analizowania i w konsekwencji transformacji świata. Ekspansywność tych przemian wyprzedziła nie tylko praktykę analiz, lecz także jej konceptualizację. Rzeczywistość hybrydalną należy poznać i zrozumieć, aby można było zainicjować procesy wspomagające rozwój człowieka. Pomimo braku jednoznacznych określeń, którymi można byłoby opisać ten nowo powstały świat połączonych i zespolonych dwóch różnych rzeczywistości, autorzy książki podjęli próbę jego zdefiniowania, a także zrozumienia zachodzących w nim procesów. Książka nie zawiera gotowych wzorów pozwalających odpowiedzieć na pytania: „Jak wykorzystać szanse, które daje powiększony wirtualnie świat?”, „Jak rozwiązać problemy, które generowane są dynamizmami rozwoju, ale i zagrożeń?”. Zawarte w niej teksty autorów reprezentujących różne dyscypliny naukowe pobudzają do refleksji nad możliwościami wykorzystania oraz kontrolowania rzeczywistości hybrydalnej.

Monografia stanowi element wyjściowy do rozważań nad kondycją dzisiejszego człowieka, jego tożsamością oraz obecnością we współczesnych cywilizacji i społeczeństwie. Zawiera wskazówki pozwalające na zaprojektowanie działań edukacyjnych, ale przede wszystkim wychowawczych, które wykreują nową kulturę rzeczywistości hybrydalnej.

<https://akademicka.pl>

